

รายงานสรุปการอบรมเชิงปฏิบัติการ: การประเมินผลตอบแทนทางสังคม (SROI) มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

สายใจ จันเวียง

สรุปประเด็นที่เรียบเรียงจากการอบรมเชิงปฏิบัติการ "การประเมินผลตอบแทนทางสังคม (Social Return on Investment: SROI)" ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2569 ณ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี โดยมีเป้าหมายหลักในการยกระดับงานบริการวิชาการ จากการวัดผลการดำเนินงานทั่วไปสู่การวัดผลกระทบที่จับต้องได้ ภายใต้แนวคิดหลักคือ

**"เปลี่ยน 'การดำเนินงาน' ให้เป็น 'คุณค่า' เปลี่ยน 'คุณค่า' ให้เป็น 'มูลค่า': สื่อสาร
ความสำเร็จด้วยภาษาที่ทุกคนเข้าใจ"**

ประเด็นสำคัญประกอบด้วย:

- การเชื่อมโยงยุทธศาสตร์:** การประเมิน SROI ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือ เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ของมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะ SDG 1 (ยุติความยากจน), SDG 2 (ยุติความหิวโหย) และ SDG 11 (เมืองและชุมชนที่ยั่งยืน)
- กระบวนการที่เป็นระบบ:** การประเมินประกอบด้วย 6 ขั้นตอนหลัก ตั้งแต่การกำหนดขอบเขตไป จนถึง การคำนวณและรายงานผล โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) และการสร้างห่วงโซ่เชื่อมโยงผลลัพธ์ (Theory of Change)
- ความแม่นยำในการวัดผล:** เน้นการปรับมูลค่าผลลัพธ์ (Adjustment Impact) เพื่อหลีกเลี่ยงการกล่าวอ้างเกินจริง โดยพิจารณาปัจจัยลบ เช่น ผลลัพธ์ที่เกิดอยู่แล้ว (Deadweight) และผลลัพธ์ที่เกิดจากผู้อื่น (Attribution)
- การตัดสินใจบนฐานข้อมูล:** ค่า SROI Ratio ที่คำนวณได้จะถูกนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการประเมินความคุ้มค่าของการลงทุน โดยผลตอบแทนที่ต่ำกว่า 1 บาทต่อการลงทุน 1 บาท ถือว่าไม่คุ้มค่าในเชิงสังคม

การยกระดับงานบริการวิชาการสู่การวัดผลกระทบที่จับต้องได้

1. วัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดหลัก

การประเมิน SROI ในบริบทของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อออกแบบระบบการติดตามและประเมินผล (Monitor & Evaluation) ที่สามารถสะท้อนผลกระทบทางสังคมในมิติต่างๆ ได้อย่างชัดเจน โดยมีหัวใจสำคัญอยู่ที่การทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลง (Understand what changes) และการให้คุณค่าในสิ่งที่สำคัญ (Value the things that matter)

มิติการเปลี่ยนแปลงที่มุ่งเน้น (KASA) โครงการวิชาการมุ่งหมายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน 4 ระดับ:

1. Knowledge (ความรู้): การเพิ่มพูนองค์ความรู้
2. Attitudes (ทัศนคติ): การปรับเปลี่ยนมุมมองและแนวคิด
3. Skills (ทักษะ): การพัฒนาศักยภาพส่วนบุคคล (Individual Competency)
4. Aspirations/Actions (สถานะ/พฤติกรรม): นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม สภาพแวดล้อม และนโยบายสาธารณะ

2. ขั้นตอนการประยุกต์ใช้ SROI

การดำเนินงานแบ่งออกเป็น 4 ระยะ (Phases) ครอบคลุม 6 ขั้นตอนหลัก ดังนี้:

ขั้นตอนที่ 1: กำหนดขอบเขตและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

- การกำหนดขอบเขต (Boundary): ระบุวัตถุประสงค์ของการประเมิน ระบุกิจกรรม พื้นที่ และช่วงเวลาที่จะทำการวิเคราะห์
- การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Mapping): ค้นหาและจำแนกผู้ที่เกี่ยวข้องผลกระทบหรือได้รับผลกระทบ ทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมถึงกลุ่มที่อาจได้รับผลกระทบทางลบ โดยต้องระบุบทบาทและวิธีการรวบรวมข้อมูลให้ชัดเจน เช่น การทำ Focus Group, สัมภาษณ์ หรือสอบถาม

ขั้นตอนที่ 2: สร้างห่วงโซ่เชื่อมโยงผลลัพธ์ (Mapping Outcome)

- การจัดทำแผนที่ผลลัพธ์ (Theory of Change: ToC) เพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยระบุความเชื่อมโยงตั้งแต่: กิจกรรม (Activity) → ผลผลิต (Outputs) → ผลลัพธ์ (Outcomes) → ผลกระทบ (Impact)
- ผลลัพธ์แบ่งเป็น 3 ระดับ: ขั้นต้น (Beginner), ขั้นกลาง (Intermediate) และขั้นสุดท้าย (Ultimate)

ขั้นตอนที่ 3: กำหนดตัวชี้วัดและมูลค่าทางการเงิน

- การระบุตัวชี้วัด (Indicators): เพื่อวัดขนาดของการเปลี่ยนแปลง
- ค่าแทนทางการเงิน (Financial Proxy): การแปลงตัวชี้วัดที่ไม่ได้อยู่ในรูปตัวเงินให้เป็นมูลค่าทางการเงิน เพื่อเปรียบเทียบกับต้นทุนโครงการ

ขั้นตอนที่ 4: การปรับมูลค่าผลลัพธ์ (Establish Impact)

เพื่อความโปร่งใสและน่าเชื่อถือ ต้องหักลบปัจจัยที่ไม่ได้มาจากโครงการโดยตรง:

- Deadweight (ผลลัพธ์ส่วนเกิน): ผลลัพธ์ที่อาจเกิดขึ้นเองแม้ไม่มีโครงการ (เช่น ปกติมีการทำอยู่แล้ว)
- Attribution (ผลลัพธ์จากผู้อื่น): สัดส่วนความสำเร็จที่มาจากหน่วยงานหรือบุคคลอื่นที่ร่วมดำเนินการ
- Displacement (ผลลัพธ์ทดแทน): ผลกระทบที่เกิดจากการย้ายปัญหาจากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่ง หรือการทำให้ผู้อื่นเสียประโยชน์

- Drop-off (อัตราการลดลง): ผลลัพธ์ทางสังคมที่ลดลงเมื่อเวลาผ่านไป

ขั้นตอนที่ 5: การคำนวณมูลค่าผลตอบแทนทางสังคม

- การคำนวณมูลค่าสุทธิ (Net Value): $\text{Net Value} = \text{มูลค่าผลลัพธ์ทั้งหมด} \times (1 - \%DW) \times (1 - \%DP) \times (1 - \%Att) \times (1 - \%Drop-off)$
- สูตร SROI Ratio: $\text{SROI Ratio} = \frac{\text{มูลค่าผลลัพธ์สุทธิ}}{\text{เงินลงทุน}}$
- การวิเคราะห์ความอ่อนไหว (Sensitivity Analysis): เพื่อทดสอบความน่าเชื่อถือของผลลัพธ์ภายใต้ข้อจำกัดหรือการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่างๆ

➤ ขอบเขตการคำนวณ ณ ปัจจุบัน

เขียนในรูปสูตรคำนวณ ดังนี้

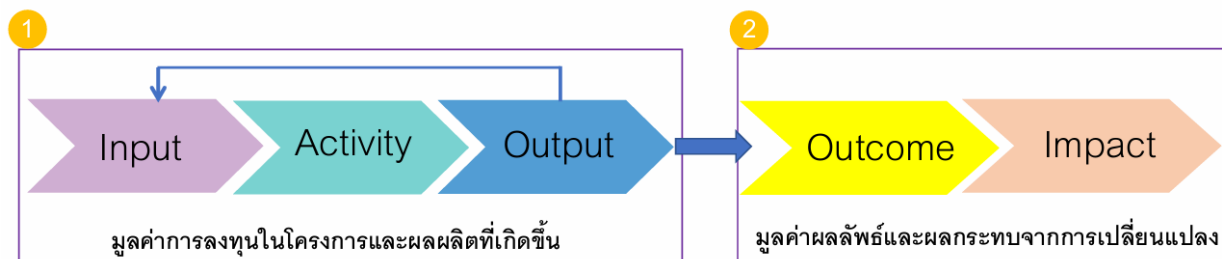
$$\frac{\text{TOTAL OUTCOME}}{\text{TOTAL INPUT}} = \text{SROI}$$

$$\frac{\text{มูลค่าผลลัพธ์ทั้งหมด}}{\text{มูลค่าปัจจัยนำเข้า}} = \text{SROI}$$

$$\frac{\text{มูลค่าผลลัพธ์สุทธิ}}{\text{เงินลงทุน}} = \text{SROI}$$

ผู้ประเมินต้องมีตัวเลข 2 ส่วน:

- (1) มูลค่าปัจจัยนำเข้าที่ใช้ทำโครงการ (2) มูลค่าผลลัพธ์ \Rightarrow ผลกระทบ

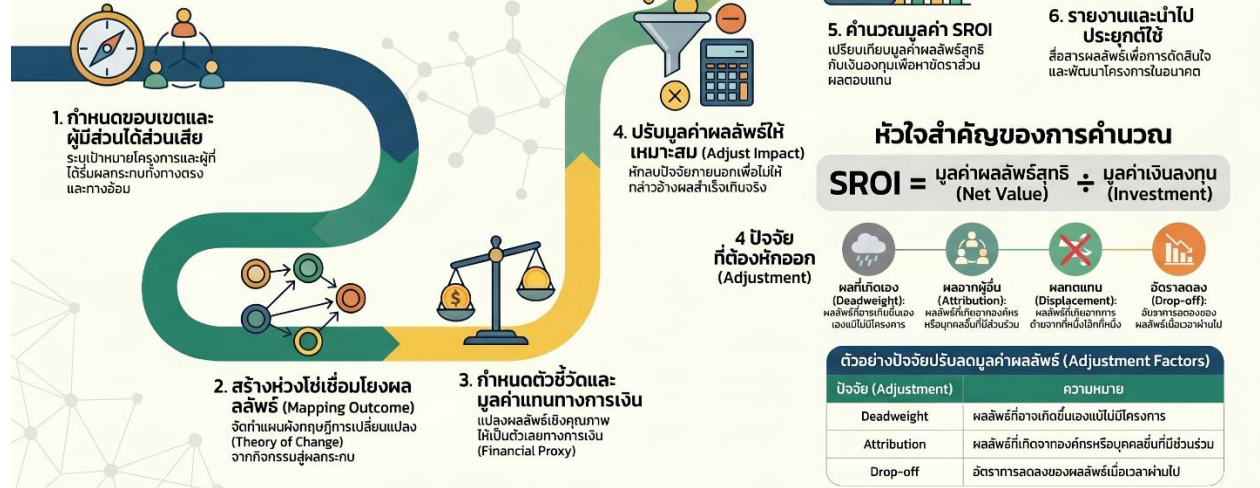

ขั้นตอนที่ 6: รายงานผลและนำไปประยุกต์ใช้

- การสื่อสารผลลัพธ์ด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องใช้ในการตัดสินใจและปรับปรุงการดำเนินงาน

6 ขั้นตอนการประเมิน SROI: เปลี่ยน "คุณค่า" ให้เป็น "มูลค่า"

คู่มือการประเมินผลตอบแทนทางสังคม (SROI) ของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
มุ่งเน้นการเปลี่ยนการดำเนินงานให้เป็นมูลค่าที่วัดผลได้ ผ่านกระบวนการ 6 ขั้นตอนที่เป็นระบบ
เพื่อให้สามารถสื่อสารความสำเร็จของโครงการด้วยภาษาการเงินที่เข้าใจง่าย

3. กรณีศึกษาและการคำนวณ

สรุปสิ่งที่ต้องทราบเพื่อคำนวณค่า SROI

1. ขอบเขต (Scope)

- รู้ว่าจะหาค่า SROI เพื่ออะไร
- ให้ใครใช้ตัดสินใจ
- กิจกรรม/โครงการที่จะทำมีอะไรบ้าง
- ใครได้ประโยชน์ จำนวนเท่าไร มากน้อยแค่ไหน

2. การเปลี่ยนแปลง & ผลลัพธ์ (Story of Change)

- เกิดอะไรขึ้น อะไรเปลี่ยนแปลง
- ใครเปลี่ยน เปลี่ยนอย่างไร
- เป็นบวก (ดีขึ้น) หรือเป็นลบ (แย่ลง)
- สำคัญมากน้อยเพียงใด

3. ตัวชี้วัดการเปลี่ยนแปลง & มูลค่าการเปลี่ยนแปลง (Indicator)

- เราจะวัดการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร
- ผลลัพธ์ที่เกิดจะคงอยู่นานเท่าไร
- ขนาดของการเปลี่ยนแปลงมากหรือน้อยเพียงใด

เพื่อให้เห็นภาพการนำไปใช้งาน แหล่งข้อมูลได้ระบุตัวอย่างการคำนวณโครงการในชุมชน ดังนี้:
ตัวอย่างที่ 1: โครงการเปลี่ยนขยะเป็นทุน (ธนาคารขยะ)

- เงินลงทุน: 50,000 บาท
- สมมติฐาน:
 - ราคาขยะเฉลี่ย 5 บาท/กก. ปริมาณ 10,000 กก./ปี (มูลค่ารวม 50,000 บาท)
 - Deadweight (DW): 20% (มีชาเล้งรับซื้ออยู่แล้ว)
 - Displacement (DP): 10% (วัดเสียรายได้จากการบริจาคขยะ)
 - Attribution (Att): 15% (ร้านรับซื้อของเก่าช่วยสนับสนุนฟรี)

- Drop-off: 25% (คนอาจเลิกคัดแยกหากราคาตกต่ำ)
- ผลการคำนวณ:
 - มูลค่าสุทธิ (Net Value) = 30,925.125 บาท
 - SROI Ratio = 0.62
- การแปลผล: การลงทุนทุก 1 บาท ได้ผลตอบแทนทางสังคมกลับมาเพียง 0.62 บาท **สรุปว่าไม่คุ้มค่าใน**

การลงทุน

ตัวอย่างที่ 2: โครงการสวนผักคนเมือง

- เป้าหมาย: พัฒนาทักษะการปลูกผัก 50 ครอบครัว เพื่อลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้
- ข้อมูลการคำนวณ (เบื้องต้น):
 - เงินลงทุน: 50,000 บาท
 - ผลลัพธ์ที่ 1: ลดรายจ่ายค่าอาหาร (เฉลี่ย 1,500 บาท/ครัวเรือน/ปี) หัก DW 10%, Att 10%, DP 5%, Drop-off 10%
 - ผลลัพธ์ที่ 2: รายได้เพิ่มขึ้นจากการขาย (กำไรเฉลี่ย 3,000 บาท/ครัวเรือน/ปี) หัก Att 20% (ร้านอาหารช่วยการตลาด), Drop-off 10%

4. ข้อควรระวังและปัจจัยแห่งความสำเร็จ

- หลีกเลี่ยงการตัดสินใจโดยขาดหลักฐาน: การกำหนดขอบเขตและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องมีหลักฐานเพียงพอ ไม่คิดไปเอง
- การบริหารจัดการผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย: ต้องระวังไม่ให้มีจำนวนมากเกินไปจนละลายกลุ่มที่สำคัญจริงๆ
- ความสมบูรณ์ของข้อมูล: ข้อมูลที่นำมาคำนวณต้องมีความถูกต้องเพียงพอ เพื่อให้ผู้มีอำนาจตัดสินใจสามารถนำไปใช้ได้อย่างมั่นใจ
- การสื่อสาร: ต้องสามารถอธิบาย "เรื่องราวของการเปลี่ยนแปลง" (Story of Change) ควบคู่ไปกับตัวเลขทางการเงินได้